

og Litteraturselskabs bestyrelse 1958-75. Bag sin tilbageholdende væremåde i det daglige gemte han på en omfattende viden, der kunne mobiliseres og frugtbargøres både ved tekstudgivelserne og ved udarbejdelsen af afhandlingerne; han var altid rede til at yde hjælp og tage en diskussion, når vanskelige spørgsmål skulle løses, og han bidrog i væsentlig grad til, at forhandlingerne med Weibullfamilien fik så positivt et udfald, at udgivelsen af de ældste bind af diplomatariet kunne afsluttes i 1977. Også dette blev en tilfredsstillende afrunding på det arbejde, som Arup og Weibull satte i gang og siden i 1937 overlod til fuldendelse ved de unge redaktører.

Herluf Nielsen

FINN GAD

18. november 1911–28. august 1986

Finn Gads grønlandshistoriske produktion begyndte som så mange andre historiske forfatterskaber med et kompendium til undervisningsbrug. Som historielærer ved Grønlands seminarium i Godthåb 1937-1945 havde han ingen egnet tekst til eleverne ved undervisning i Grønlands historie, og han måtte selv skrive den. Kompendiet blev gennemprøvet flere gange og blev i 1946 udgivet på såvel dansk (*Grønlands historie – en oversigt fra ca. 1500 til 1945*. Det Grønlandske Selskabs skrifter XIV) som grønlandsk (*Kalâtdlit nunâta histôriâne taissagssat pingârnerit*. Trykt i Godhavn på de grønlandske landsråds bekostning).

Hjemkommet til Danmark fik Gad efter sin retmæssige orlov (½ år for hver femte år i Grønland) i 1946 ansættelse på Østre Borgerdyd, hvorfra han i 1963 gik uden for nummer for at hellige sig forskningen i Grønlands historie. Det kom der en række publikationer ud af. Først og fremmest hovedværket *Grønlands historie I-III*, 1967-1976, men også – især i tidsskriftet *Grønland* – særudgivelser og artikler, der dels var detailstudier til Grønlandshistorien og dels var mindre spåner fra værkstedet, der ikke var væsentlige nok til at indgå i det store værk. De vægtigste blandt disse er forarbejderne i 1964-65 til første bind i tidsskriftet *Grønland* om norrøne problemstillinger og forarbejderne til tredje bind: *Fire detailkomplekser i Grønlands historie 1782-1808*, (1974) og *Vestgrønlandske undervisnings- og skoleforhold 1721-1807* (i *Årbog for Dansk Skolehistorie* 1972 s. 21-54). Blandt forarbejderne til fjerde bind må regnes »*La Grönlande, les*

Isles de Ferrøe et l'Islande non comprises i Scandinavian Review of History 1979 og et par mindre artikler i tidsskriftet Grønland 1980 og 1982. Det fjerde bind af Grønlands Historie kom aldrig, men et manuskriptudkast for de første år var færdig i 1983.

Indimellem blev der også tid til at skrive omhyggelige introduktioner og noter til kildeudgivelser, således i 1971 *Arnngrimur Thorkilsson Vídalín: Den tredje part af det såkaldede Gamle og Nye Grønlands Beskrivelse; Hans Egede: Omstændelig og udførlig Relation Angaaende Den Grønlandske Missions Begyndelse og Fortsættelse (1738); Hans Egede: Det gamle Grønlands Nye Perustration eller Naturel-historie (1741); Poul Egede: Continuation af Relationerne Betreffende Den Grønlandske Missions Tilstand og Beskaffenhed (1741); og Niels Egede: Tredie Continuation af Relationerne Betreffende Den Grønlandske Missions Tilstand og Beskaffenhed (1743).*

Til den egentlige forskning og dens publicering kommer en række bidrag til samleværker, der skulle have noget med om Grønlands historie. Selv så fjernt et sted som i Handbook of North American Indians, Vol V Arctic, 1984 finder vi Gad med *History of Colonial Greenland* på s. 556-576.

Publikationsrækken afsluttes af bindet *Grønland* i Politikens Danmarks Historie 1984, der som den første udgivelse i 1946 er en oversigt fra de ældste tider indtil skrivende stund. Alt i alt tæller Gads historiske produktion ca. 80 numre.

Lægges de to oversigtsværker ved siden af hinanden, skulle det være muligt at iagttage, på hvilken måde en menneskealders beskæftigelse med Grønlands historie har ændret fremstillingen. Der er forskelle. Først og fremmest for perioden op til 1808 i kraft af den langt større viden, som hans egen forskning bragte for dagen, og de resultater, som arkæologerne havde fremlagt såvel om eskimoerne som Nordboerne. Der er også forskel i holdning og sigte. Kulturevolutionistisk hed det i 1946, at Grønlands historie er historien om grønlændernes udvikling frem mod moderne europæisk kultur. Ligeledes i overensstemmelse med det herskende synspunkt hed det, at Grønlands historie er fortællingen om den europæiske kultur, der (i 1721) vender tilbage og søger at løfte det folk, der bor i landet. Det perspektiv fastholdes i 1946-fremstillingen ved at lade Hans Egedes mission og kolonisation redde grønlænderne fra det begyndende fordærv, som den livlige hollandske hvalfangst og handel medførte i 1600- og 1700-tallet. Hernnhutterne fik det glatte lag i 1946-udgaven, uden at Gad dog kom nærmere ind på, hvori deres overvejende dårlige indflydelse bestod. Vedrørende instruksen af 1782 (rettesnor for handelens personale i Grønland), fremhæves, at alt skal gøres for grønlændernes bedste, mens opgaven at tjene Handelens tarv og udvidelse hævdes at være en skjult bagtanke.

I 1984-versionen er det kulturrevolutionistiske væk. Ganske vist noteres visse fortrædeligheder mellem grønlandere og hollændere, men danskerens frelserrolle er udeladt, ligesom hollændernes udbytte af trafikken er blevet betydeligt reduceret. Konkurrencen mellem de to missionsformer er nu skildret mere nøgternt, og de hernnhuttiske missionærer krediteres på lige fod med den lutherske mission for en engageret indsats i det åndelige liv. Instruksen af 1782 karakteriseres ganske vist som »Det beskyttende monopols grundlov«, hvori KGHs (Den Kongelige Grønlandske Handel) sociale, økonomiske og kulturelle principper var fastlagt, men der bliver nu stillet spørgsmålstegn ved, om de altid blev fulgt i praksis. Det er helt tydeligt, at gennemarbejdningen af kildematerialet har resulteret i mindre bombastiske konklusioner. Myndighederne krediteres stadigvæk for deres reelle hensigter, men de tages ikke som i 1946 som fulgode udtryk for, at virkeligheden også spændte af i overensstemmelse hermed. Der er naturligvis også tale om, at europæerne i 1984 ikke så selvfølgeligt som i 1946 så sig selv som stående øverst i en kulturel rangorden med de ikke-europæiske kulturer på passende under-niveauer. Hvilken rolle Gad selv har spillet i dette paradigmeskift skal ikke forfølges yderligere her.

Selv erklærede Gad sig som historiker af den Erslev-Arup-Weibullske skole. (*Causeri over mit arbejde med Grønlands historie* i tidsskriftet *Grønland* 1982 s. 44). Det har han til fulde bevist i de mange kildekritiske studier. Han vedkendte sig også indlevelsemetoden (ibid s. 43), der heller ikke er fremmed for denne skole, for på en ordentlig måde at kunne videregive det indtryk af fortiden, som kildestudierne havde ført ham frem til. Dette præger også hans arbejder fra først til sidst, men strengt disciplineret af, hvad kilderne tillod. Efterhånden som hans viden forøgedes, tillod de mindre og mindre. Noget stod dog tilbage. Hans mål var at gøre det grønlandske samfund og de grønlandske reaktioner forståelig for europæere. Han prøvede derfor at sætte sig ind i den eskimoiske og grønlandske måde at tænke og reagere på først og fremmest ved indlevelse, men også ved at søge forklaringer i levebetingelser og sprogets karakter. Den forståelse, Gad kom frem til, er naturligvis et bud, men den har ikke fundet generel tilslutning. Med indlevelse som metode er det let at komme til andre forståelsesrammer uden at forbryde sig mod kilderne.

Gads betydning for dansk historieforskning ligger ganske enkelt i den dramatiske forøgelse af vor viden om Grønlands historie op til 1808, som er fremlagt i hovedværket og som også er kommet 1984-oversigten til gode. Hvad vi vidste før, er kritisk efterprøvet på kilderne, og meget nyt er kommet til. Gad ville fortælle det hele. Naturforhold, økonomi, politiske forhold og det kulturelle skulle alle behandles med så mange

detaljer, kilderne gjorde det muligt. Efter hans opfattelse var næsten alle detaljer vigtige, for Grønlands historie bestod af enkelttildragelser - i hvert fald i den periode, han behandlede. Sammenligninger med tilsvarende tilstande i andre dele af verden måtte være andres sag. Selv havde han ingen teser, der skulle bevises. Programmatisk hed det i *Fire detailkomplekser* s. 61 »Her er kun berettet det, som kan dokumenteres, og de slutninger, der kan drages umiddelbart deraf«. Denne grundlæggende arbejdsmetode forhindrede dog ikke, at han kunne komme frem til faste opfattelser af, hvordan tingene hang sammen og disponere sin fremstilling efter det. Netop i *Fire detailkomplekser* styres fremstillingen af *Vestgrønland og de fremmede hvalfangere* s. 13-61 af, at nok ville den danske regering hjælpe den Kongelige Grønlandske Handel med at bide sig fast i Grønland, men i forholdet til de fremmede talte neutralitetspolitikken tungere. Der måtte trædes forsigtigt. En klar konklusion er der også i *la Grönlande, les Isles de Ferröe et l'Islande non comprises*. Den halvt engelske stavemåde l'Islande på Bourkes ellers fransksprogede udkast til trakta-ten, får Gad til at pege på England som initiativtager for Islands vedkommende. Dette gøres meget plausibelt udfra en redegørelse for hidtidig engelsk politik i Nordatlanten og de åbenbare engelske interesser i at have Danmark som modvægt mod Sverige. Det siger sig selv, at de dansk-engelske kontakter er fulgt minutiøst, uden dog at komme direkte kildebelæg for engelsk initiativ nærmere end den fordærvede stavemåde i udkastet. Måske derfor afsvækker han resultat ved i 1984-fremstillingen af lade fadderskabet stå åbent i selve teksten for blot i en billedtekst (s. 207) at lade det være et delvist engelsk initiativ, ihukommende, at tilføjelsen om Grønland og Færøerne var indført med sekretærens hånd.

Gad nåede ikke det hele af det han gerne ville og følte en forpligtelse til at gøre, men det han nåede, var imponerende meget og vil blive stående som standardværket på området i de næste generationer.

Axel Kjær Sørensen